

Verkenning kennisvergroting bij agrarische en particuliere natuurbeheerders

José Dijkstra
Loek Treep

landbouw, natuurbeheer
en visserij

© 2003 Expertisecentrum LNV, Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij

Rapport EC-LNV nr. 2003/221
Ede, 2003

Teksten mogen alleen worden overgenomen met bronvermelding.

Deze uitgave kan schriftelijk of per e-mail worden besteld bij het Expertisecentrum LNV onder vermelding van code 2003/221 en het aantal exemplaren.

Oplage 200 exemplaren

Samenstelling José Dijkstra, Loek Treep

Bijdrage: Friso van der Zee

Opdrachtgevers: Adriaan van der Schans, André van Straaten, Esther Veldhuis (DN)

Druk Ministerie van LNV, directie IFA/Bedrijfsuitgeverij

Productie Expertisecentrum LNV
Bedrijfsvoering/Vormgeving en Presentatie
Bezoekadres : Horapark, Bennekomseweg 41
Postadres : Postbus 482, 6710 BL Ede
Telefoon : 0318 822500
Fax : 0318 822550
E-mail : Balie@eclnv.agro.nl

Voorwoord

Natuurbeheer door particuliere en agrarische natuurbeheerders gaat in de toekomst een belangrijke rol spelen bij de realisering van het natuurbeleid in Nederland. Kennis over (agrarisch) natuurbeheer is een belangrijke voorwaarde om dergelijk beheer te doen slagen. Daarom heeft het Expertisecentrum LNV in opdracht van de directie Natuurbeheer geanalyseerd hoe het huidige kennisniveau bij agrariërs, particulieren en intermediaire organisaties is en welke aanvullende kennis nodig is.

De vergroting van de kennis kan bevorderd worden door een betere beschikbaarheid (o.a.door meer samenwerking), het op maat maken van de kennis, een betere verspreiding via de bestaande netwerken en via cursusaanbod.

Ik hoop dat deze verkenning uiteindelijk een bijdrage levert aan de verhoging van de natuurwaarden in ons land.

Drs. R.P. van Brouwershaven
Directeur Expertisecentrum LNV

Inhoudsopgave

1	Aanleiding en vraagstelling	7
2	Werkwijze en leeswijzer	9
3	Basispakket kennis vanuit Programma Beheer	11
3.1	Inleiding	11
3.2	Kennisgebieden	12
3.2.1	Algemene ecologie en (agrarisch) natuurbeheer	12
3.2.2	Terreinomstandigheden en ecologische (ontwikkelings-) mogelijkheden	12
3.2.3	Uitvoering beheersmaatregelen	12
3.2.4	Te bereiken resultaten en monitoring	12
3.2.5	Subsidies en bedrijfseconomische mogelijkheden	12
4	Kennis bij particuliere natuurterrein-beheerders	13
4.1	Kenschets	13
4.2	Kennisvraag	14
4.3	Kennisinfrastructuur	15
4.4	Bevindingen	16
5	Kennis bij agrarische natuurbeheerders	17
5.1	Kenschets	17
5.2	Kennisvraag	19
5.3	Kennisinfrastructuur	20
5.4	Bevindingen	21
6	Conclusies en aanbevelingen	23
6.1	Conclusies	23
6.2	Aanbevelingen	24
Bijlage		27
	Interviews, literatuur en opzet PTC+ cursus	27

1 Aanleiding en vraagstelling

Bij het Paarse kabinet was verwerving van gronden een belangrijk instrument voor de realisering van de EHS. De verworven gronden werden na verwerving ingericht en vervolgens overgedragen aan terreinbeherende organisaties. Het beheer van die gronden werd daarna door diezelfde organisaties uitgevoerd.

In het Strategisch Akkoord van het kabinet Balkenende 1 is aangegeven dat de realisatie van de EHS voor een groter deel door beheer door particulieren en agrariërs, en voor een kleiner deel door verwerving zal moeten plaatsvinden. Dat heeft er toe geleid dat circa de helft van de gronden, zoals dat in het Paarse kabinet gepland was t.b.v. de EHS zal worden verworven. De andere helft blijft in bezit van de oorspronkelijke eigenaars die op vrijwillige basis hun gronden als agrarisch of particulier beheerder zullen moeten gaan beheren. Dit gebeurt nu al maar het zal op veel grotere schaal moeten plaatsvinden om de EHS toch in de oorspronkelijke omvang te kunnen realiseren (ombuiging).

De Ecologische Hoofdstructuur (bestaand en toekomstig) beslaat inclusief de robuuste verbindingzones zo'n 750.000 ha. Voor het kabinet Balkenende 1 zou 151.500 ha natuurontwikkelings- en reservaatgebied verworven worden om de EHS te realiseren, 37.000 ha robuuste verbindingen, 12.500 ha ecologische verbindingzones, 7000 ha natte natuur en 90.000 ha beheer door agrariërs. Hiervan is 453.500 ha bestaande natuur. Concreet zal het er na de beleidsombuiging om gaan dat van circa de helft niet meer te verwerven gronden (in de beleidscategorieën 'natuurontwikkeling, reservaat en robuuste verbindingen') 25% met behulp van de Subsidieregeling Agrarisch natuurbeheer(SAN), en 75% met behulp van de Subsidieregeling natuurbeheer(SN)-functiewijziging beheerd zal moeten worden. Dit betekent circa 26.500 ha extra beheer door agrariërs en particulieren, waarvan 20.000 ha via SN-fw en 6.500 ha via SAN. Agrariërs en particulieren krijgen dus een grotere rol in de realisering van de EHS. Daar hebben ze kennis voor nodig, mede omdat nu ook complexere natuurdoelen door hen beheerd gaan worden.

In de brief aan de Kamer (d.d. 9 oktober, DN.2002/3026) over ombuigingen op budget natuuraankopen n.a.v. Strategisch Akkoord valt af te leiden dat bij deze beleidswijziging drie belangrijke aspecten een rol spelen namelijk:

- ?? De deelnamebereidheid onder agrariërs en particulieren om aan natuurbeheer te doen moet wel aanwezig zijn. Deze moet wellicht bevorderd worden.
- ?? De particuliere en agrarische beheerders moeten voldoende deskundig zijn. Dit moet wellicht bevorderd worden
- ?? De continuïteit en duurzaamheid van de door deze beheerders beheerde natuur moet voldoende zijn.

De vraag voor deze verkenning richt zich alleen op het bevorderen van de deskundigheid van het natuurbeheer bij de (toekomstige) agrarische en particuliere natuurbeheerders.

Te onderzoeken aspecten:

- ?? Welke noodzakelijke kennis en ervaring over natuurbeheer is bij de doelgroep (agrariërs en particulieren) nodig? (vraagkant)
- ?? Welke organisaties hebben die kennis en ervaring en welke bereidheid is er om die te delen met de doelgroep? (aanbodkant)
- ?? Hoe kan de kennis en ervaring het beste rechtstreeks door de aanbieders en/of via intermediären aan de vragers aangeboden worden? (hoe-kant)

De vraag die aan deze verkenning ten grondslag ligt, is een vraag naar kennis. Welke kennis is relevant, wie heeft die kennis, wat is nodig voor kennisuitwisseling. Kennis bestaat niet alleen uit (cognitieve) informatie maar ook uit ervaring, vaardigheid en houding. Een vraag naar de rol van kennis kan niet om de motivatievraag heen. Motivatie is een niet te onderschatten voorwaarde voor kennisdoorstroming, zeker ook bij natuurbeheer door particulieren en agrariërs. Kennis kan optimaal georganiseerd en aanwezig zijn; zonder gemotiveerde mensen komt het natuurbeheer niet van de grond. En aanwezige motivatie kan teniet gedaan worden door negatieve ervaringen (discontinuïteit in regelgeving, stokkende subsidiestromen, etc.).

In dit rapport wordt onderscheid gemaakt tussen particuliere beheerders en agrarische beheerders. Agrarische beheerders zijn individuele boeren en tuinders of agrarische natuurverenigingen die het agrarisch natuurbeheer onder haar leden coördineert.

Particuliere natuurbeheerders zijn particuliere terreineigenaren van natuurterreinen zoals heide, vennen, stuifzanden, moerassen, akkers, botanisch grasland en landschapselementen. Meestal zijn die natuurterreinen onderdelen van landgoederen waar ook bossen en landbouwgronden voorkomen.

2 Werkwijze en leeswijzer

Aan de hand van een beperkte literatuuraadpleging, een aantal interviews met medewerkers van organisaties die belangrijke actoren in het particulier en agrarisch natuurbeheer zijn en consultatie van EC-LNV deskundigen is deze verkenning tot stand gekomen. Zie verder de bijlage.

Aansluitend op de aanleiding en vraagstelling wordt in hoofdstuk 3 een basiskennispakket beschreven dat voor de verschillende fasen in het beheersproces van toepassing is en worden de relevante kennisgebieden onderscheiden. In de hoofdstukken 4 en 5 worden de kennisaspecten voor de particuliere natuurterreinbeheerders, de agrarische natuurbeheerders en hun intermediairen uitgewerkt in:

- ?? kenschets
- ?? kennisvraag
- ?? kennisinfrastructuur
- ?? bevindingen

Tenslotte worden in hoofdstuk 6 de conclusies en aanbevelingen gegeven. De bijlage verwijst naar de geraadpleegde bronnen.

3 Basispakket kennis vanuit Programma Beheer

3.1 Inleiding

Kennis is noodzakelijk bij het maken van keuzes in het natuurbeheer alsmede bij het uitvoeren en evalueren van de beheersresultaten. Het gebruik van kennis is te onderscheiden in de verschillende fasen van het proces rond (agrarisch) natuurbeheer en die kennis op zich kan in verschillende kennisgebieden verdeeld worden (beredeneerd vanuit het proces rondom Programma Beheer).

Niet alle benodigde kennis hoeft bij één persoon of instantie aanwezig te zijn. Door kennisuitwisseling tussen personen en instanties zal de noodzakelijk kennis beschikbaar komen op de plek waar die nodig is. De particuliere en agrarische natuurbeheerders hebben wel een minimale basiskennis nodig om in de kennisuitwisseling mee te kunnen doen zodat ze de goede beslissingen nemen en de beheersmaatregelen op de juiste wijze uitvoeren of uitbesteden.

Noodzakelijke kennis voor de verschillende fasen in het beheersproces. De noodzaak valt voor een groot deel af te leiden uit het Handboek Natuurdoeltypen (Bal et al., 2001).

fase 0 Motivatie

In deze fase zijn de volgende aspecten relevant:

- ?? Inzichten in het nationale en regionale natuurbeschermingsbeleid en de plaatselijke uitwerkingen
- ?? Kennis over de mogelijkheden van het gebied (abiotische aspecten, biotische aspecten, soorten, ecologische samenhang)
- ?? Kennis van de na te streven doelen (wat moet het terrein straks “op gaan leveren”)
- ?? Kennis van de uit te voeren beheersmaatregelen (welke maatregel, hoe uit te voeren, wanneer en op welke plaats)
- ?? Kennis over de subsidievoorwaarden van de verschillende regelingen
- ?? Kennis van de bedrijfseconomische resultaten (inpasbaarheid in het bedrijfsproces zowel technisch als financieel)

fase 1 Keuze beheerspakket SAN/SN

Bij de keuze voor agrarisch/particulier natuurbeheer zal men kiezen voor een bepaald beheerspakket in het kader van de subsidieregeling natuurbeheer (SN) of de subsidieregeling agrarisch natuurbeheer (SAN). Afhankelijk van de terreinomstandigheden, de bedrijfseconomische mogelijkheden en de kennis en inzichten die men heeft zal voor een bepaalde zwaarte van het pakket gekozen worden. Een “zwaarder” pakket betekent grotere natuurwaarden. Als men onzeker is over de te behalen resultaten en de voorwaarden uit de subsidieregeling zal men geneigd zijn om voor een “lichter” pakket te kiezen.

fase 2 Uitvoering

De kennis en ervaring die bij de uitvoering van de maatregelen van toepassing is, heeft vooral betrekking op:

?? inrichtingsmaatregelen

?? beheer (regulier en/of herstel)

(O.a. maaien van botanische graslanden en weidevogelgebieden, aanleg en onderhoud van landschapselementen, maaien van schraalgraslanden etc)

fase 3 Monitoring en evaluatie

Kennis van de te monitoren soorten, ecologische samenhang met omliggende terreinen en monitoringmethodiek is van belang.

3.2 Kennisgebieden

Uitwerking van deze fasen naar kennisgebieden geeft de volgende indeling:

3.2.1 Algemene ecologie en (agrarisch) natuurbeheer

Dit kennisgebied is voor alle fasen van groot belang.

Basiskennis op dit gebied is noodzakelijk. Het niveau van de kennis dient op MBO-niveau te liggen.

3.2.2 Terreinomstandigheden en ecologische (ontwikkelings-) mogelijkheden

Ook dit kennisgebied is van toepassing op alle fasen.

Het niveau van de kennis is afhankelijk van de "zwaarte" van het natuurbeheer. Bij de ontwikkelingsmogelijkheden zal het veelal om specialistische kennis gaan.

3.2.3 Uitvoering beheersmaatregelen

Ervaring is naast kennis cruciaal. Het gaat om kennis over de juiste wijze en het juiste tijdstip; naast praktische kennis over bediening, inzet en onderhoud van machines.

Ook veiligheids- en arbo-omstandigheden dienen daarbij betrokken te worden.

3.2.4 Te bereiken resultaten en monitoring

Dit kennisgebied speelt met name in de fasen 1 en 3.

Ook hiervoor is een ecologische basiskennis op MBO-niveau, aangevuld met soortenkennis, een vereiste.

3.2.5 Subsidies en bedrijfseconomische mogelijkheden

Dit niet-ecologische kennisgebied is van groot belang bij de fasen 0 en 1.

Kennis over subsidie zal vooral via informatiebronnen verkregen worden. Met name bij het agrarisch natuurbeheer wordt bedrijfseconomische kennis aanwezig geacht. Bij de agrariërs is uiteraard ook de kennis en toepassing van relevante agrarische regelgeving van groot belang, zoals MINAS e.d.

4 Kennis bij particuliere natuurterreinbeheerders

4.1 Kenschets

4.1.1 Particuliere natuurterreineigenaren

De groep die hier gerangschikt wordt onder 'particuliere natuurbeheerders' bestaat uit particuliere boseigenaren, landgoedeigenaren en ook enkele agrariërs. Een deel van deze terreineigenaren beheert al natuurterreinen en door de "ombuiging" is het wenselijk dat er nieuwe terreinbeheerders bijkomen die via de SN natuurterreinen gaan ontwikkelen en beheren. De groep is erg divers en bestaat uit veel particulieren met kleine terreinen en enkele met grote terreinen. Met name de grotere terreineigenaren houden zich naast (veelal multifunctionele) bosbouw voor een klein deel met natuurbeheer bezig. Het aantal particuliere bos- en natuureigenaren met een bezit van meer dan 25 ha. bedraagt niet meer dan 400. Het gaat dus om maximaal enige honderden terreineigenaren die nu en in de toekomst naast bosbouw aan natuurbeheer doen.

Het natuurbeheer op deze particuliere terreinen betreft onder andere vennen, heide en stuifzanden. De verdrogingproblematiek komt regelmatig voor.

Particuliere natuurbeheerders werken vooral aan de instandhouding van hun bezit op een kostendekkende manier en dat lijkt niet zonder subsidies te kunnen. Subsidies zijn erg sturend.

Motivatie voor natuurbeheer wordt sterk beïnvloed door duidelijkheid en continuïteit in subsidiebeleid.

Het beeld is dat SN moeilijk van de grond komt. Dit neemt niet weg dat de SBNL een goede motivatie voor deelname constateerde.

Karakteristiek voor de groep van grotere particuliere bos en natuurterreineigenaren is:

- ?? dat zij het bos- en natuurterrein weliswaar in eigendom hebben (veelal door vererving) maar er meestal niet van leven
- ?? dat zij hun bezit tenminste kostendekkend in stand willen houden
- ?? dat zij meestal weinig deskundigheid hebben over het beheer en de uitvoering van beheersmaatregelen
- ?? dat zij het beheer veelal door aannemers laten uitvoeren
- ?? dat de groep relatief klein van omvang is
- ?? dat de groep zijn eigen netwerk met specifieke intermediairen kent. De grotere zijn lid van de Federatie Particulier Grondbezit en de Koninklijke Nederlandse Bosbouwvereniging.

4.1.2 Intermediairen

Het beheer van de bossen en natuurterreinen wordt in de regel uitbesteed aan rentmeesters en grotere of kleinere aannemers. Voor de uitvoering van het beheer spelen de regionale bosgroepen met de landelijke Unie van Bosgroepen als overkoepelend orgaan de belangrijkste rol. Daarnaast spelen de Stichting Beheer Natuur en Landelijk gebied (SBNL) en de provinciale stichtingen Landschapsbeheer een rol voor de terreinen die meer een landgoedkarakter met agrarisch gebruik

hebben. De stichtingen landschapsbeheer richten zich vooral op het beheer en onderhoud van waardevolle landschapselementen. Voornoemde organisaties hebben gekwalificeerde medewerkers in dienst die een opleiding hebben in het bos- en natuurbeheer variërend van MBO-niveau tot universitair niveau.

De omvang van de bij de bosgroepen aangesloten particuliere terreinen bedraagt 125.000 tot 130.000 ha.

SBNL is over samenwerking in gesprek met de Unie van Bosgroepen, Stichting tot Behoud van Particuliere Historische Buitenplaatsen en de Stichting Bos en Hout. De grotere terreinbeherende organisaties (Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten, Provinciale Landschappen) spelen een belangrijke rol in het kennis- en ervaringsnetwerk van de professionals en mogelijk kunnen zij van invloed zijn als een grote aanliggende terreineigenaar.

Vrijwilligersorganisaties, zoals bijv. het I.V.N., spelen soms een rol bij het inventariseren van de natuurwaarden op de terreinen.

4.2 Kennisvraag

4.2.1 Particuliere natuurterreineigenaren

Algemene ecologie en (agrarisch) natuurbeheer

Dit kennisgebied is zeer gevarieerd aanwezig. De meeste bos- en natuurterreineigenaren zijn op de hoogte van de uitgangspunten van de bosbouw. Over natuurbeheer is men minder geïnformeerd en zeker als men nog geen natuurterreinen beheert. Men heeft vaak de neiging om kennistekorten via het inhuren van rentmeesters en ingenieursbureaus op te lossen. Zij hebben vooral kennis nodig om in samenspraak met deze intermediairen goed beslissingen te nemen.

Terreinomstandigheden en ecologische (ontwikkelings-) mogelijkheden

Afhankelijk van de betrokkenheid (wel of niet op een landgoed wonen) en de interesse kan de particulier zich aardig ingevoerd hebben in deze aspecten. Meestal zal de eigen terreinkennis van de eigenaar aangevuld moeten worden met de kennis en inzichten van de medewerkers van een bosgroep, rentmeester of aannemer. De subsidieregeling Overlevingsplan Bos- en Natuur (OBN) kent een kennisinfrastructuur waarbij de professionals en specialisten samen met de terreineigenaren tot goede afwegingen komen om de OBN-subsidieregeling zo adequaat mogelijk te benutten.

Sommige terreineigenaren kunnen een heel andere beleving hebben over de waarden van hun terrein dan overheidsbeleid aangeeft. Uit het oogpunt van biodiversiteit kan het bijvoorbeeld wenselijk zijn om een waardevol terrein te handhaven terwijl een eigenaar daar ter plekke een vijverpartij wenst. Ontbrekende kennis van op het terrein voorkomende waarden (monitoring) is lang niet altijd door rentmeesters en ingenieursbureaus aan te vullen omdat dit te kostbaar is.

Uitvoering beheersmaatregelen

De vraag naar kennis over de uitvoering van beheersmaatregelen leggen de eigenaren in de regel bij de uitvoerders van die maatregelen, omdat men zelf nauwelijks nog maatregelen uitvoert. Relevant is dan wel dat die uitvoerders inderdaad over voldoende kennis beschikken.

Te bereiken resultaten en monitoring

In grote lijnen heeft men wel kennis over de te bereiken resultaten maar in hoeverre de resultaten bereikt worden en in hoeverre dit gemonitord wordt, zal men aan de intermediairen over laten.

Subsidies en bedrijfseconomische mogelijkheden

De subsidiekennis is te vinden bij de intermediairen die ook meestal de subsidieaanvragen verzorgen. Of men wel of niet en hoe aan natuurbeheer zal gaan doen in relatie tot de kosten en opbrengsten beslist de eigenaar in de regel zelf. Dit

tegen de achtergrond van het instandhouden van het bezit tegen zo laag mogelijke kosten en bij voorkeur kostendekkend. Opbrengsten van subsidies spelen bij de particulieren een grote rol in het wel of niet actief betrokken zijn als natuurbeheerder.

4.2.2 Intermediaren

Algemene ecologie en (agrarisch) natuurbeheer

Deze kennis is over het algemeen in voldoende mate bij de intermediaren aanwezig.

Terreinomstandigheden en ecologische (ontwikkelings-) mogelijkheden

In zijn algemeenheid hebben de goede rentmeesters en ingenieursbureaus voldoende kennis in huis. Door regelmatige terreinbezoeken dient deze kennis toepasbaar gemaakt te worden. Hier ontbreken nagenoeg altijd de middelen voor.

Het model van de OBN-subsidieregeling blijkt door de ingebouwde kennisuitwisseling goed te werken

Uitvoering beheersmaatregelen

De ingezette aannemers hebben voldoende kennis over de praktische uitvoering. Het is van belang dat er een goede aansturing is. Volgens de Unie van Bosgroepen is hun ecologische kennis niet altijd voldoende. Idealiter hebben zij tenminste een MBO-kennisiniveau op het gebied van ecologische systemen, abiotische systemen, terreinkennis, soortenkennis, kennis over inzet machines (wat is er technisch mogelijk).

Te bereiken resultaten en monitoring

Een aantal intermediaren zal specialistische kennis op dit gebied hebben. Bij monitoring zullen vooral kosten voor het inhuren van specialisten een probleem vormen. Inzet van vrijwilligers bijv. via een IVN of een agrarische natuurvereniging kan een oplossing bieden. Deze vrijwilligers moeten dan wel de hiervoor vereiste kennis hebben. (De kennisbehoefte en kennisinfrastructuur van deze vrijwilligers valt buiten de verkenning)

Subsidies en bedrijfseconomische mogelijkheden

Dit kennisgebied is in voldoende mate aanwezig bij de belangrijkste intermediaren (Unie van Bosgroepen, SBNL, de provinciale stichtingen landschapsbeheer en grotere rentmeesterkantoren) omdat deze kennis van cruciaal belang is om gezamenlijk met de particulier tot keuzes te kunnen komen.

4.3 Kennisinfrastructuur

4.3.1 Particulieren/intermediaren

(Kennis-)netwerken zijn voor kennisuitwisseling van groot belang. Veel uitwisseling vindt plaats via professionele en semi-professionele netwerken.

De particuliere terreineigenaar verkrijgt via de organisaties waarvan hij lid is ook kennis en informatie. Vroeger kwam veel informatie via de overheid die soms letterlijk bij hem thuis kwam (Staatsbosbeheer). De rol van de overheid is veranderd en de achtergelaten leemte is voor een deel opgevuld door de Unie van Bosgroepen. Het vakblad Natuurbeheer (vroeger Bosbouwvoorlichting) zal na 2003 niet langer een voorlichtingsmiddel zijn van het Ministerie van LNV. Er zijn gevorderde plannen om het vakblad in een geprivatiseerde vorm voort te zetten.

Het KIS-Bos (kennis en informatiesysteem bos) ondersteunt met een bostelefoon en een website (www.bosinfo.nl) in belangrijke mate de kennisvraag van de bosteigenaren. Dit systeem is vooral gericht op bosbeheer en in mindere mate op natuurbeheer. Het is de intentie van de Unie van Bosgroepen dat het systeem ook na de beëindiging van de subsidie (in 2004) blijft functioneren.

Naast informatie-uitwisseling is praktische beheerskennis van groot belang. Excursies naar voorbeeldterreinen met uitwisseling van ervaringen ter plekke leveren vaak goede resultaten op.

Voor een deel overlappen de kennisnetwerken van de intermediairen en de particulieren elkaar (Bosschap, Unie van Bosgroepen, Federatie Particulier Grondbezit, SBNL, LNV, OBN).

Tijdschriften, brochures e.d. worden door zowel particulieren als door medewerkers van intermediairen gelezen. Een probleem is echter dat het kennisaanbod niet altijd op de brede doelgroep gericht wordt. Het aanbod is soms te specialistisch en te abstract.

Het onderzoek (Alterra) en het onderwijs spelen slechts een beperkte rol in het kennisnetwerk van de particulieren. Ook geven de professionals aan dat ze in het beheer niet zoveel hebben aan de onderzoeksresultaten.

Een gunstige uitzondering is het netwerk van het Overlevingsplan Bos en Natuur (OBN). Hier worden onderzoeksresultaten in maatregelen vertaald en daar is gerichte voorlichting over (brochures, kennisdagen, nieuwsbrieven e.d.) en er is kennisuitwisseling tussen onderzoekers en uitvoerders. De particulieren zijn echter weinig bij het OBN-netwerk betrokken.

Sommige intermediairen hebben ook nog wel eens de neiging om kennis bij zich te houden en zien die kennis blijkbaar als een middel waarmee zij geld verdienen.

4.4 Bevindingen

- ?? Hoewel er sprake is van basale kennistekorten bij particulieren wordt door inschakeling van intermediairen voor een groot deel voorzien in het opvullen van die kennistekorten.
- ?? De meeste particulieren zijn niet gemotiveerd om zich extra in te spannen om meer kennis over bijv. natuurbeheer te vergaren.
- ?? Particuliere terreineigenaren zijn veelal aangesloten op één of meerdere kennisnetwerken.
- ?? Door betere samenwerking kunnen netwerken professioneler en beter op de toch niet zo grote doelgroep afgestemd worden.
- ?? Samenwerking in een gebiedsgerichte aanpak bevordert de kennisdoorstroming.
- ?? Op een hoog en complex niveau is er veel kennis aanwezig. Dit is professionele kennis die voor de daadwerkelijk uitvoerenden in het natuurbeheer veelal te abstract en te weinig toepasbaar is.
- ?? Het kennisaanbod is groot. Helaas wordt niet altijd de kennis aangeboden die van belang is voor beheerders. Veel informatiemateriaal is vanuit het beleid geschreven. Beheerders (eigenaren en intermediairen) hebben hier doorgaans weinig aan, zij willen concreet weten wat men wel en niet kan doen. Er is een verschil in belevingswereld.
- ?? Er is een groeiend besef dat samenwerking noodzakelijk is. Er zijn al initiatieven in de vorm van overleg tussen Staatsbosbeheer, LNV, DLG, LTO om tot afspraken te komen over kennisdoorstroming, netwerken en beheer op regionale niveaus. Bij Natuurmonumenten is via intranet veel kennis over het natuurbeheer voor eigen medewerkers beschikbaar. Er is daar discussie gaande hoe dit ruimer via internet ter beschikking gesteld kan worden.
- ?? Het vakblad Natuurbeheer, een belangrijke kennis en informatiebron voor de particulieren en intermediairen, zal na 2003 niet langer een voorlichtingsinstrument van de rijksoverheid zijn.

5 Kennis bij agrarische natuurbeheerders

5.1 Kenschets

5.1.1 Agrariërs

De huidige groep agrarische natuurbeheerders bestaat uit ongeveer 10.000 boeren die verspreid over heel Nederland en vooral binnen de EHS werken en wonen. In het kader van de 'beleidsomgeving natuur' is het beleid erop gericht dat er zo'n 6000 nieuwe agrarische natuurbeherende boeren bij zullen komen.

Wie dat zullen zijn is veelal nog niet bekend; meestal is wel duidelijk welke gebieden het betreft.

De huidige agrarische natuurbeheerders met een SAN-overeenkomst beheren gemiddeld zo'n 7 ha agrarisch grond zodanig dat de natuurwaarden daar toenemen. Het beheer bestaat grotendeels uit weidevogelbeheer en in mindere mate uit botanisch grasland-, akkerranden-, en landschapselementenbeheer. In een zeer beperkt aantal gevallen is de boer (gedeeltelijk) reservaatbeheerder van zijn eigen reservaatgebied en/of heeft hij agrarisch gebieden van één van de terreinbeherende organisaties in pacht of gebruik. Veel boeren (een schatting is 8.000) zijn bij een van de 125 agrarische natuurverenigingen aangesloten.

Het streven is dat er een bepaalde kwaliteit natuur gerealiseerd wordt door de agrariërs om de kwaliteiten van het landelijk gebied (biodiversiteit, cultuurhistorie, landschappelijke en recreatieve beleving) te versterken. (In de regel wordt het agrarisch natuurbeheer gesubsidieerd via de SAN (subsidieregeling agrarisch natuurbeheer)).

Motivatie is van doorslaggevende betekenis om boeren aan agrarisch natuurbeheer te laten meedoen.

Het bevorderen en instandhouden van een goede motivatie is van het allergrootste belang omdat men zich zonder een goede motivatie niet voldoende kennis eigen zal maken en er dus ook geen sprake zal kunnen zijn van een goed agrarisch natuurbeheer.

Van positieve invloed op de motivatie zijn:

- ?? Maatschappelijke legitimatie,
 - Er worden resultaten nagestreefd waar de maatschappij om vraagt
 - Versterking van de maatschappelijke positie. Men is met activiteiten bezig die de status verhogen
 - Het hoort bij de "licence to produce"
 - Een bijdrage leveren aan de duurzaamheid van de natuur in het landelijk gebied en in nationaal en internationaal verband
 - De overheid vindt het belangrijk.
- ?? Het leveren van resultaten waar men zelf genoeg aan beleeft en trots op is.
- ?? Een goede beloning voor de geleverde prestaties.
- ?? Het op peil houden van de inkomsten.

Op een negatieve manier wordt de motivatie beïnvloed door:

- ?? Een gebrek aan continuïteit
 - Als er geen toekomstperspectief is zal men niet zo snel geneigd zijn om langdurige afspraken over agrarisch natuurbeheer te maken
 - Subsidieafspraken die niet verlengd kunnen worden. De subsidieverstrekker wordt dan als niet betrouwbaar gezien. Dit speelt niet alleen bij financiële afspraken maar ook bij inhoudelijke wijzigingen van de regels bijv. hogere prestatie-eisen.
- ?? Het te laag ervaren van de huidige resultaatbeloning.
- ?? Het niet kennen van het “product” natuur. In de regel wil een boer zoveel mogelijk productie van zijn land halen. Natuurbeheer vergt een andere benadering en attitude (meer procesgericht en de resultaten laten zich niet altijd even snel zien).
- ?? Het niet meer onderkennen van een logisch beleid. Aan de ene kant worden met veel extra moeite door boeren weidevogelpopulaties bevorderd en aan de andere kant wordt er tegen de vos als een belangrijke predator van die populaties niets gedaan. Zo ziet men zijn resultaat teruglopen met eveneens de daaraan gekoppelde beloning.

Over het algemeen lijkt de motivatie om aan agrarisch natuurbeheer (SAN) mee te gaan doen behoorlijk hoog. De motivatie bij de huidige agrarische natuurbeheerders lijkt hier en daar wat af te nemen door de hogere eisen die bij de nieuwe beheerspakketten gesteld worden.

Oneigenlijke motivatie voor deelname aan agrarisch natuurbeheer komt ook voor. Zo kan bijvoorbeeld een boer een terrein dat in eigendom is bij Staatsbosbeheer, met bepaalde beperkingen als agrarisch natuurterrein in gebruik of in pacht hebben. Dat gebruik of die pacht kan het administratieve areaal grond voor het Minas vergroten waardoor voor die agrariër het areaal voor mestafzet vergroot wordt. Dit betekent dat er extra mest (lees teveel) op de eigen grond uitgereden wordt dat weer schadelijk is voor de natuur en het milieu van die eigen grond.

Natuurbeheer is evenals het boeren een vak dat men moet leren. De verschillende soorten natuurbeheer vereisen ook weer verschillende inzichten en vaardigheden. Bij het (agrarisch) natuurbeheer is er onderscheid te maken variërend van vrij eenvoudig (weidevogelbeheer) tot behoorlijk complex (reservaatbeheer). Naarmate het beheer complexer is, wordt naast de vaardigheden in de uitvoering van de maatregelen het inzicht hebben in de processen belangrijker. Dit vereist veel kennis.

Een boer wil kennis en vaardigheden opdoen die 1 op 1 kunnen worden toegepast op zijn bedrijf. Hij wil weten wat hij moet doen en waarom. Naarmate een boer meer bezig is met het natuurbeheer zal hij meer belangstelling voor inzichten in de processen op zijn grond gaan krijgen en daar kennis over willen gaan vergaren. Het reservaatbeheer wordt via de SN (subsidieregeling natuurbeheer) gesubsidieerd. Opgemerkt dient te worden dat het aantal agrariërs dat reservaatbeheerder is of zal worden beperkt lijkt te blijven.

Naast het nastreven van natuurdoelen is er nog een belangrijk kennisdoel dat gericht is op de economische inpassing van het (agrarisch) natuurbeheer in het eigen bedrijf. Het is van groot belang dat een agrariër die (agrarische) natuur beheert, op de ingeslagen weg door kan blijven gaan. Economische duurzaamheid is van groot belang om de ecologische duurzaamheid te verkrijgen.

5.1.2 Agrarische natuurverenigingen

De eerste agrarische natuurverenigingen zijn in het westen van het land, zelfstandig ontstaan. Boeren en burgers vormden gezamenlijk zo'n vereniging. Van het landbouwareaal wordt 25% bestreken door agrarische natuurverenigingen. Deze verenigingen groeien, zowel in aantal als in ledental. Het aantal agrarische natuurverenigingen groeide van minder dan 10 in 1994, via 74 in 2001 naar 125 in 2003. Voor deze verenigingen vormt de LTO door “Natuurlijk Platteland” een koepelorganisatie. (tot voor kort: ‘In Natura’). Het streven van de koepelorganisatie

'Natuurlijk platteland' is om op termijn voldoende ecologen in dienst te hebben om agrariërs te kunnen ondersteunen.

Aspecten van agrarische natuurverenigingen:

- ?? Ze zijn gebiedsgericht.
- ?? De invloed straalt uit naar andere agrariërs in het gebied.
- ?? Ze spelen een grote rol bij het beïnvloeden van de agrariër voor natuurbeheer.
- ?? Ze organiseren cursussen en bieden ondersteuning aan agrariërs.

De koepelorganisatie 'Natuurlijk Platteland' is verdeeld in 5 regio's. Deze 5 regio's werken niet altijd samen. Het verschil in historie verklaart ook een verschil in motivatie en effectiviteit. Het maakt verschil of je ontstaat vanuit een enthousiaste groep vrijwilligers, of door initiatief van regionale overheden en standsorganisaties. Agrarische natuurverenigingen vormen een belangrijk instrument voor de uitwisseling van kennis. In het westen loopt dit goed. Binnen deze verkenning is er weinig zicht op het functioneren in deze van de verenigingen in de andere regio's. Een nader onderzoek kan daar antwoord op geven.

5.2 Kennisvraag

5.2.1 Agrariërs

Algemene ecologie en (agrarisch) natuurbeheer

Kennisbehoefte is te splitsen in een minimaal basisgedeelte en een gedeelte dat afhankelijk is van het soort natuurbeheer. Het basisgedeelte bestaat uit algemene ecologische kennis op een MBO-niveau en specifieke kennis van de soorten die bij het betreffende type van agrarisch natuurbeheer een centrale rol speelt. Van boer tot boer verschilt het kennisniveau. Over het algemeen is een verbetering van het kennisniveau nodig. Hierbij is het voor de motivatie en daarmee voor de grootst mogelijke effectiviteit van belang om aan te sluiten op de ecologie van het eigen grondgebied van de boer.

Terreinomstandigheden en ecologische (ontwikkelings-)mogelijkheden

De boer heeft behoefte aan kennis over ontwikkelingsbeheer en herstelbeheer. Een agrarische natuurbeheerder moet zicht krijgen op het proces en de bijbehorende tussenstadia. Bijvoorbeeld dat er distels en zuring zullen opkomen en dat die vooral niet moeten worden weggespoten. Dit betekent voor de meeste boeren een andere manier van denken. Bij velen zal dit inzicht onvoldoende ontwikkeld zijn

Uitvoering beheersmaatregelen

Een boer is pragmatisch en wil de kennis en vaardigheden direct toe kunnen passen. Die toepasbaarheid ligt vooral in het uitvoeren van beheersmaatregelen (beweiden, maaien, rasteren, snoeien, slootonderhoud). Praktische vaardigheden staan voorop in de uitvoering van agrarisch natuurbeheer. Boeren zijn gemotiveerd om nieuwe vaardigheden te leren die op hun eigen terrein zijn toe te passen. Maar dan moeten ze wel weten wat er van ze verwacht wordt. De algemene technische kennis daarvoor hebben de boeren al.

Te bereiken resultaten en monitoring

Om de motivatie en uiteindelijk de effectiviteit te vergroten, zal duidelijk moeten zijn wat het doel is en welke resultaten er te bereiken zijn. Weten wat je moet doen en waar je op moet letten betekent nog niet dat je het waarom daarvan weet. Hier zal aandacht aan besteed moeten worden. Monitoring is hier direct mee verbonden en verdient aandacht.

Subsidies en bedrijfseconomische mogelijkheden

Een boer wil weten wat de economische effecten van het agrarisch natuurbeheer op zijn bedrijf zullen zijn. Wat brengt het op en wat kost het?

5.2.2 Agrarische natuurverenigingen

Algemene ecologie en (agrarisch) natuurbeheer

Inhoudelijke kennis over agrarisch natuurbeheer is te vinden bij de gevestigde agrarische natuurverenigingen. Daarover zijn folders en brochures beschikbaar.

Terreinomstandigheden en ecologische (ontwikkelings-)mogelijkheden

Het gebied met de eigen specifieke biotische en abiotische kenmerken geeft in feite de mogelijkheden voor agrarisch natuurbeheer aan en is zo bepalend voor de kennisbehoefte van de daarin (toekomstig) acterende agrarische natuurbeheerders. Er is kennis van deelaspecten bij individuele leden aanwezig. Het valt te verwachten dat deze verschillende deelaspecten bij elkaar door integratie en uitwisseling voldoende gebiedskennis opleveren. Verbetering van abiotische factoren zoals waterpeil en waterkwaliteit leveren ook hogere natuurwaarden op. Voor zo'n effectverbetering is kennis van zaken nodig om met andere belangenbehartigers zoals bijv. een waterschap afspraken te maken. Het is niet effectief en ook niet realistisch te verlangen dat iedere individuele boer die kennis daarover heeft, maar voor een groep is het wel belangrijk. Meestal zal die kennis aanwezig zijn binnen of via een agrarische natuurvereniging (eventueel via het inhuren van deskundigheid).

Uitvoering beheersmaatregelen

Boeren zijn in eerste instantie sec geïnteresseerd in kennis over de uitvoering van beheersmaatregelen specifiek voor het te beheren terrein. Er zijn agrarische natuurverenigingen die hiervoor workshops en cursussen bieden waarbij die kennis gerelateerd wordt aan algemene basiskennis ecologie en inzichten in de maatregelen.

Te bereiken resultaten en monitoring

Binnen de vereniging is behoefte aan gebiedskennis op abiotisch en biotisch niveau om de mogelijkheden voor de te behalen resultaten aan te geven. Een aantal van de leden zullen deze kennis deels hebben. Binnen een goed functionerende vereniging zal deze kennis aanwezig zijn, zeker als er niet-agrarische leden en/of vrijwilligers in het gebied actief zijn. Afhankelijk van de complexiteit en omvang van de monitoring zal dit veelal door de vereniging zelf, al dan niet aangevuld met vrijwilligers, kunnen gebeuren.

Subsidies en bedrijfseconomische mogelijkheden

Kennis over subsidiemogelijkheden zal bij een aantal individuele leden van de vereniging aanwezig zijn. De agrarische natuurverenigingen zullen als bron voor kennis en ervaringsuitwisseling ook op dit kennisgebied een belangrijke rol spelen.

5.3 Kennisinfrastructuur

Er is voldoende praktisch toepasbare kennis over natuurbeheer en agrarisch natuurbeheer aanwezig bij een aantal (landelijke) organisaties zoals: de terreinbeherende organisaties (Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten, Provinciale landschappen), de agrarisch natuurverenigingen, CLM, Landschapsbeheer Nederland, SBNL, Unie van Bosgroepen, Alterra, PTC+, EC-LNV, IVN.

Daarnaast is er ook de nodige subsidiekennis aanwezig bij de directie Natuurbeheer van LNV, Laser, DLG. Deze kennis wordt verspreid via websites, boeken, brochures, folders, excursies, cursussen e.d.

De kennis is er, maar het grote probleem is om die kennis op het moment dat daar behoefte aan is beschikbaar te hebben in de vorm die aansluit bij de agrarische wereld.

De professionele terreinbeheerders hebben hun eigen (interne) netwerk en binnen dit netwerk wordt men ondersteund bij de kennis- en ervaringsuitwisseling.

Agrariërs hebben ook hun eigen agrarische netwerken (LTO, DLV, plaatselijke afdelingen etc.) deze zijn vooral gericht op de agrarische productie. Doordat agrariërs meestal andere doelen nastreven en een andere beleving van de natuur hebben,

zullen zij zich doorgaans niet thuis voelen in een natuurbeschermingsnetwerk. Er worden “verschillende talen” gesproken. Dit vormt een behoorlijke barrière. Deze wordt overbrugd door een aantal organisaties zoals: de agrarische natuurverenigingen, CLM, SBNL.

Het is van groot belang dat de kennis van bovengenoemde kennishebbers uit het natuurbeschermingsnetwerk naar het netwerk van de agrarisch natuurverenigingen doorstroomt. Dit gebeurt al door bijvoorbeeld samenwerking in diverse (gebieds-)projecten maar er is zeker meer mogelijk en nodig om de extra inspanningen van het agrarisch natuurbeheer mogelijk te maken.

De terreinbeherende organisaties hebben vooral kennis van reservaatbeheer en in mindere mate van agrarisch (natuur)beheer. Hierdoor kan het soms voorkomen dat onvoldoende kennis beschikbaar is over de abiotische factoren, de indicatorsoorten en de toepassing van de mestboekhouding (Minas). De agrariërs die land pachten of in gebruik hebben van de terreinbeherende organisaties zijn aan de technische beheersregels van de eigenaar gebonden. Die regels worden meestal zowel vooraf en coachend tijdens de pachtijd toegelicht.

Ervaringsuitwisseling speelt bij de natuurverenigingen een wezenlijke rol. Agrariërs zijn vooral praktisch ingesteld en worden juist door die praktijk gestimuleerd. Ook uitwisseling van ervaringen tussen verenigingen is zeer nuttig om van elkaar te leren en om zo te voorkomen dat het wiel steeds opnieuw wordt uitgevonden. Zowel bij de kennisbehoefte als bij de kennisuitwisseling is de directe omgeving de bepalende factor. Organisaties die in een bepaald gebied actief zijn of dat willen worden, zullen op dat gebiedsniveau samenwerken en hun kennis en ervaring uitwisselen. Dat kan dan gaan om de terreinbeherende organisaties, agrarische natuurverenigingen, SBNL, Landschapsbeheer Nederland, Unie van Bosgroepen, IVN, vrijwilligers, etc. Per gebied gaat het om samenwerkingsverbanden die in dat gebied relevant zijn. Enthousiaste voortrekkers, coördinatoren, makelaars of hoe men ze ook wil noemen zijn als gangmakers cruciaal in die samenwerkingsprocessen.

Recent ontwikkelde cursussen agrarisch natuurbeheer zoals die door het Practical Training Centre + (PTC+)(de vroegere praktijkscholen) landelijk aangeboden gaan worden, vormen daarnaast eveneens een belangrijke kapstok voor kennisuitwisseling

In 2002 is door het PTC+ Horst de cursus erkend (agrarisch) natuurbeheer voor de eerste keer gegeven. Deze cursus is op initiatief van het Staatsbosbeheer, LLTB, AOC Limburg en het PTC+ (Horst) ontwikkeld. Ze is bestemd voor ondernemers met een SAN- of SN-regeling en ook voor ondernemers die bij Staatsbosbeheer en ander terreinbeherende organisaties overeenkomsten hebben om op hun terreinen (agrarisch) beheer uit te voeren.

Uit de resultaten is gebleken dat deze cursus grotendeels aan de kennisbehoefte van de beginnende agrarische natuurbeheerder voldoet.

Zie verder de Bijlage

Er zijn ook nog andere ontwikkelingen gaande die een rol kunnen spelen bij de kennisuitwisseling zoals: Limburgs Landbeheer en de Visie boeren voor natuur. Zie Bijlage 1.

5.4 Bevindingen

- ?? Agrarisch natuurbeheer is een samengaan van landbouw en natuurbeheer. Dit is in de kennisbehoefte terug te vinden.
- ?? Bij de individuele boeren ontbreekt veelal voldoende algemene kennis over ecologie, achtergronden van natuurbeheer, terreinkennis en kennis van de ontwikkelingsmogelijkheden van het terrein. Kennisontwikkeling en kennisuitwisseling kan het beste op gebiedsniveau georganiseerd worden.
- ?? Agrarische natuurverenigingen spelen een sleutelrol bij de kennisontwikkeling van en kennisuitwisseling met de agrarische natuurbeheerder.

- ?? De boeren en de terreinbeheerders hebben verschillende doelstellingen en spreken verschillende talen. Hierdoor ontstaat vaak onderling wantrouwen en de kennisontwikkeling wordt daardoor belemmerd.
- ?? De samenwerking tussen de agrarische natuurbeheerder en terreinbeherende organisaties kan verbeterd worden waardoor de kennisuitwisseling verbeterd wordt.
- ?? Omdat de subsidies sterk outputgericht zijn, zoekt men te weinig naar kennis voor de processen.
- ?? Bij Staatsbosbeheer heeft men te weinig personele capaciteit voor kennisuitwisseling met agrariërs die niet direct met hun terreinen verbonden zijn. Dit zal voor de andere terreinbeherende organisaties waarschijnlijk ook het geval zijn.
- ?? De terreinbeherende organisaties hebben niet voldoende kennis van de agrarische problematiek van de agrarische natuurbeheerder.
- ?? De samenwerking tussen de 5 regio's binnen de koepelorganisatie Natuurlijk Platteland kan verbeterd worden om zo de kennisdoorstroming tussen de agrarische natuurverenigingen te verbeteren.
- ?? De agrarische natuurverenigingen zijn niet allen even actief en hebben verschillende kennisbehoeften.
- ?? De cursussen van het PTC+ Horst "erkend agrarisch natuurbeheerder" voldoen in een behoefte en lijken succesvol.
- ?? Verschillende geïnterviewden gaven aan dat de subsidieregeling Programma Beheer, waar SN en SAN zijn ondergebracht, het imago heeft ingewikkeld te zijn. Dit is niet bevorderlijk voor deelname.
- ?? Agrarische vakbladen, zoals 'Oogst', besteden regelmatig aandacht aan agrarisch natuurbeheer.

6 Conclusies en aanbevelingen

6.1 Conclusies

Algemeen

- ?? De motivatie voor het meedoen aan (agrarisch) natuurbeheer is van doorslaggevend belang voor de kennisvergroting over dat natuurbeheer.
- ?? Alle benodigde kennis voor het (agrarisch) natuurbeheer zal niet of nauwelijks bij één particuliere natuurterreinbeheerder of agrariër aanwezig zijn. Dit is ook niet na te streven. Het is van belang dat de benodigde kennis via anderen door kennisuitwisseling op de goede momenten bereikbaar is en wordt toegepast.
- ?? De benodigde kennis is aanwezig maar meestal niet in de goede vorm en op het juiste tijdstip beschikbaar. Er is veel versnipperde kennis aanwezig. Veel informatiemateriaal is top-down tot stand gekomen en voldoet niet aan de behoefte van de beheerders.
- ?? Samenwerking, zowel binnen de netwerken van de natuureigenaar als binnen de netwerken van de agrariër, kan verbeterd worden.
- ?? Er is behoefte om van elkaars ervaringen te leren. Dit kan heel goed door werkbezoeken en voorbeelden in elkaars terrein.
- ?? De particuliere terreineigenaar en de agrarische natuurbeheerder hebben ieder een eigen rol in het natuurbeheer en kennen eigen, afzonderlijke netwerken.

Particulier natuurbeheer

Kennisvraag

- ?? De particuliere natuurterreineigenaar zal weinig tijd en aandacht besteden aan het opdoen van diepgaande kennis over natuurbeheer en is gericht op het laten uitvoeren van beheersmaatregelen. Het kennisaanbod dient gericht te zijn op het inzichtelijk maken van keuzes.

Kennisaanbod

- ?? Bij het inzetten van aannemers voor de uitvoering van beheersmaatregelen is een goede aansturing van belang. Intermediaire organisaties, zoals de Unie van Bosgroepen, leveren die aansturing.
- ?? Kennisinfrastructuur
- ?? (Kennis-)netwerken zijn erg belangrijk voor de kennisuitwisseling.
- ?? Diverse overleg- en samenwerkingsinitiatieven tussen intermediaire organisaties komen van de grond.

- ?? Na het verdwijnen van het vakblad Natuurbeheer als voorlichtingsinstrument van de rijksoverheid is het van groot belang dat een nieuw of vernieuwd tijdschrift (NBT) de ontstane leemte in de kennis- en informatievoorziening opvult.

Agrarisch natuurbeheer

Kennisvraag

- ?? Van agrarisch natuurbeheer tot reservaatbeheer neemt de complexiteit van het natuurbeheer toe. Dit geldt eveneens voor de kennis die nodig is.
- ?? Naarmate de agrarische natuurbeheerder meer bij het beheer betrokken raakt en gemotiveerder wordt, neemt over het algemeen de vraag naar kennis toe en wordt zijn kennisniveau hoger.
- ?? Kennis van agrarisch natuurbeheer is een mix van natuurbeheerkennis en agrarische (bedrijfseconomische) kennis.

Kennisaanbod

- ?? De agrarische natuurbeheerder is vooral praktisch ingesteld en het kennisaanbod dient daarbij aan te sluiten.
- ?? Op hoog niveau kunnen allerlei afspraken met goede intenties tussen agrariërs en terreinbeheerders gemaakt worden maar op uitvoerend niveau zijn er vaak nog veel tegenstellingen die wantrouwen veroorzaken.
- ?? Agrarisch natuurverenigingen zijn de belangrijkste organisaties voor de kennisvergroting en ervaringsuitwisseling op gebiedsniveau.
- ?? Er tekenen zich initiatieven af die mogelijk gaan leiden tot een 4^e terreinbeherende (agrarische) organisatie naast Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten en de Provinciale landschappen

Kennisinfrastructuur

- ?? Er worden regionaal georganiseerde cursussen 'erkend agrarisch natuurbeheer' aangeboden die in een behoefte blijken te voorzien.
- ?? Kennisuitwisseling tussen agrarische natuurverenigingen is belangrijk om van elkaar te leren.

6.2 Aanbevelingen

Algemeen

- ?? Onderzoek hoe de motivatie van de (agrarische) natuurbeheerders gestimuleerd kan worden. (Zie ook het onderzoek door het LEI gericht op de motivatie om mee te doen aan de regelingen van Programma Beheer, van DLO-programma 419).
- ?? Bij terreinbeherende organisaties is veel kennis elektronisch opgeslagen. Stimuleer het toegankelijk maken van deze kennis voor (agrarische) natuurbeheerders
- ?? Leg niet de nadruk op het ontwikkelen van nieuwe kennis maar vooral op het verspreiden van kennis (bijvoorbeeld het op maat maken van bestaand informatiemateriaal).
- ?? Maak geld vrij voor kennisdoorstroming. Laat de (agrarische) natuurbeheerder daarbij zelf de vorm van doorstroming bepalen.

- ?? Zorg bij elk beheerspakket (van Programma Beheer) voor een op maat gemaakt informatiepakket met informatie over de beheersadviezen, achterliggende gedachten, beheersvormen, beheersresultaten en beheertechnische informatie. Hierbij ook aandacht voor de verschillende ontwikkelingen (de eerste jaren tot het eindbeheer).
- ?? Gebruikers van informatiemateriaal zijn als geen ander op de hoogte welke kennis nodig is en hoe die het beste aangeboden kan worden. Betrek hen serieus bij het op maat maken en het verspreiden van de kennis en/of besteed het aan hen uit.
- ?? Faciliteer het opzetten en het continueren van (zowel regionale als landelijke) informatiesteunpunten voor particuliere en agrarische natuurbeheerders.
- ?? Maak voor de kennisdoorstroming gebruik van de organisaties in de bestaande kennisinfrastructuur. Stimuleer onderlinge samenwerking. Organiseer een workshop met (zoveel mogelijk) partijen uit die kennisinfrastructuur om hierover afspraken te maken.
- ?? Bevorder het aanbieden van modules (agrarisch) natuurbeheer in het regulier agrarisch onderwijs.

Particulier natuurbeheer

Kennisaanbod

- ?? Gebruik voor de kennisuitwisseling bestaande netwerken zoals het OBN-netwerk en het netwerk van de Unie van Bosgroepen (KIS-Bos).

Kennisinfrastructuur

- ?? Initieer een systeem voor kwaliteitsborging (certificering) van aannemers in het natuurbeheer. (Zie ook project 'Mogelijkheden en beperkingen certificering natuurbeheer' DLO-programma 419)
- ?? Initieer informatieve workshops voor terreineigenaren die deelname aan SN overwegen

Agrarisch natuurbeheer

Kennisaanbod

- ?? Bevorder de ontwikkeling van agrarische natuurverenigingen en benut hun rol bij samenwerking, professionalisering, stimulering en kennisdoorstroming. Dit zal niet anders kunnen dan door geld daarvoor ter beschikking te stellen.
- ?? Gebruik de Regeling Organisatiekosten Samenwerkingsverbanden (ROS). Dit is een belangrijk instrument om professionalisering van de agrarische natuurverenigingen vorm te geven.
- ?? Onderzoek het functioneren van de agrarische natuurverenigingen en gebruik o.a. het project "Verenigingen als aanjager agrarisch natuurbeheer" uit DLO-programma 419 'Mensen en Natuur' nadrukkelijk om de agrarische natuurverenigingen te stimuleren hun structuur voor kennisuitwisseling te optimaliseren.

Kennisinfrastructuur

- ?? Ga uit van "the way of life" en het taalgebruik van de agrariërs en houdt daar rekening mee bij het bevorderen van kennis over het agrarisch natuurbeheer. Maak gebruik van de bestaande netwerken (en vakbladen).

- ?? Blijf als LNV het cursusaanbod over agrarisch natuurbeheer stimuleren c.q. financieren, zodat er voor alle regio's een blijvend aanbod ontstaat.
- ?? Initieer informatieve workshops voor agrariërs die deelname aan SAN overwegen.
- ?? Gebruik positieve resultaten van het agrarisch natuurbeheer om zowel de agrariërs als de terreinbeheerders te motiveren voor agrarisch natuurbeheer.
- ?? Stimuleer de terreinbeherende organisaties om positief om te gaan met agrarisch natuurbeheer door agrariërs. Stimuleer het opzetten van samenwerkingsverbanden en het uitwisselen van kennis.

Bijlage

Interviews, literatuur en opzet PTC+ cursus

Lijst van geïnterviewden

René Munsters en Willem van Boschinga	SBNL
Adriaan Guldemon	CLM
Geert van de Veer	LLTB, Natuurlijk Platteland en Limburgs Landbeheer
Harry Weersink	Unie van Bosgroepen
Franke Hoekstra,	Staatsbosbeheer
Janny Resoort	PTC+ Horst
Dick Melman	WLTO, Natuurlijk Platteland (telefonisch interview)
Wim Schippers	EC-LNV
Monique Hootsmans	EC-LNV

Geraadpleegde interviewverslagen

Bij deze verkenning werd gebruik gemaakt van een aantal interviewverslagen van Linda Rockx	(afstudeerscriptie over weidevogelbeheer)
Cees Witkamp	DLG
Henk Oussoren,	agrariër in Vinkeveen
Frank Visbeen en Wim Tijssen	vereniging agrarisch natuurbeheer Waterland
Dick Melman	Natuurlijk Platteland

Geraadpleegde literatuurbronnen

Bal, D et al., 2001. Handboek Natuurdoeltypen, Expertisecentrum LNV, Wageningen.

CLM, 2001. Agrarische natuurverenigingen in opkomst, een eerste verkenning naar natuurbeheeractiviteiten van agrarisch natuurverenigingen.

Schippers Wim, Friso van der Zee, Dik Bal, 2003. Ombuiging in natuuraankopen, Concept EC-LNV-rapport.

Geerligts, J.W.G., R.J.M. Rütte, P.H. Derkzen, 2002. Sociaal instrumentarium natuurbeleid: een uitwerking van een architectuur van kennisbeleid voor een participatief sociaal beleidsinstrument voor natuur(beleid)

Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, februari 2003. Gezaaid, maar nog niet geoogst, tussenrapportage project kwaliteitsimpuls landschap Kennisbehoeftepeiling Programma beheer Provincie Noord-Brabant, samenstelling SBNL april 2003

Opzet PTC+ cursus

Hieronder volgt een korte beschrijving van de 12-daagse cursus erkend (agrarisch) natuurbeheerder.

Er wordt vanuit de beleving en de praktijk van de agrariër gewerkt. De kennis wordt juist niet top-down aangeboden. Uitgangspunt is dat het agrarisch natuurbeheer in de bedrijfsvoering past en daarom vindt toetsing in het ondernemersplan plaats.

Cursusinhoud

- ?? Wat voor soort natuur ontwikkel je op of buiten het bedrijf?
- ?? Welke werkzaamheden moet je uitvoeren om deze natuur te ontwikkelen?
- ?? Wat kosten deze maatregelen?
- ?? Welke elementen horen er in (werk)overeenkomsten te staan?
- ?? Het maken van een planning en een beoordeling over welke onderdelen van de werkzaamheden wel of niet in het bedrijf passen.
- ?? Ook aandacht voor: arbo-wet en veiligheid van bosmaaier en kettingzaag, plantenkennis, het geven van een rondleiding, het belang van belevingswaarde, EHS, Programma Beheer, Minas, voederwaarde van natuurgras, landschapselementen met nadruk op regionale aanwezigheid, recreatie en natuur, computergebruik.